

Як я стала хорошою дівчинкою

Я тримаю на письмовому столі фотографію, на якій мені 12 років. То був мій перший день у католицькій старшій школі для дівчат канадського міста Монреаль. Я стояла біля сходів, міцно стискаючи лямки рюкзака. На мені були картата синьо-зелена спідниця і чорні черевички, так бездоганно відполіровані, що на них можна було б побачити відзеркалення спалаху фотокамери. Волосся на потилиці зібране в найтутіші хвостики. Зав'язуючи їх, я намагалася сподобатись іншим дівчатам. Я була дуже хорошою дівчинкою.

Донька іммігрантів, кругла відмінниця... Але під цією маскою ідеальної хорошої дівчинки крилася страшна правда: я не знала, де мое місце. Попри те що народилася в Буенос-Айресі, я не змогла б вам розповісти, на якій вулиці чи в якому мікрорайоні ми жили, чи про запах шкіри та сигарет, що наповнювали кіоски, — мої батьки вирішили іммігрувати до Канади, коли я була ще немовлям. Іспанську я знаю лише на розмовному рівні, мені складно запам'ятати навіть деякі найпростіші слова. Мої тітки, дядьки та бабусі досі живуть в Аргентині. Я не росла з ними й узагалі почувалася відокремленою від свого коріння, мови, культури та спільноти.

У дитинстві я піддавалася тиску однолітків і відчайдушно хотіла бути схожою на синьооких канадських подружок-білявок, імена яких ідеально звучали англійською, як-от Еллісон чи Ребекка. Я соромилася батьків, бо вони розмовляли англійською із сильним акцентом (переживала, що люди

вважають нас тупими). Соромилася, бо ми не знали, що таке вечірка з ночівлею та Гелловін: в Аргентині таких звичаїв не було. Я терпіти не могла, коли мене дражнили моїм повним ім'ям — Марія Хосе. Діти часто насміхалися: «Ноу-вей-Хосе-й! Ноу-вей-Хосе-й!». А батьки моїх друзів заводили пісню «Марія» з «Вестсайдської історії». Я того музиклу не бачила, але мені це не подобалося.

Я була інакшою і відчувала це. Батьки любили мене, та все одно, коли мені виповнилося п'ятнадцять, я змінила десять шкіл і встигла пожити в щонайменше шести різних будинках і містах Канади та США. Простіше кажучи, мені довелося стати хорошою, старанною, цілеспрямованою дочкою іммігрантів, щоб пристосуватись і впоратися з невимовною втратою, скорботою, відсутністю належності та зв'язку, які тягарем лежали в мене на серці.

Оце хороша дівчинка

У кожній хорошій дівчинці є дещо миттєво впізнаване, правда? Це дівчинка в шкільній формі. Це дівчинка, яка роками грає на класичному фортепіано або займається балетом за наполяганням батьків. Це дівчинка, яка перемагає на олімпіадах. Дівчинка, яка виконує домашні завдання. Мила, наївна, слухняна дівчинка. Коли ми говоримо про неї, ці образи спадають на думку не без причини. Усе тому, що вона всім знайома та універсальна. Тому, що суспільство багатьом із нас прищепило віру в те, що ми отримуємо винагороду лише тоді, коли поводимося членко, граємо за правилами й наполегливо працюємо.

Справді, хороша дівчинка — явище універсальне. Але істина також у тому, що кожна жінка пройшла свій унікальний

* Від англ. No way, Jose! — «Нізащо, ледащо!». Розмовний вислів англійської мови, у якому ім'я не має значення, але слова римуються. — Прим. ред. (Тут і далі посторінкові примітки редактора, якщо не зазначено іншого.)

шлях хорошої дівчинки. Незалежно від того, вважали ви себе типовою хорошою дівчинкою в минулому чи ні, запевняю вас: де-не-де вона проблискує в нас усіх. Моя хороша дівчинка проявилаася насамперед у шкільній успішності, а згодом і в житті, у професійних досягненнях. А ще я хотіла подобатися хлопцям, відчайдушно прагнула їхньої уваги та схвалення. У підлітковому віці, коли на мене звертали увагу популярні в школі хлопці — такі, знаєте, поганці, хулігани та язикаті дотепники, — це призводило до дуже поганих стосунків навіть після двадцяти років (про це пізніше).

Для тебе хороша дівчинка буде неповторною. Але для всіх нас її коріння бере початок у єдиному джерелі — патріархаті. Як броня чи маска, архетип хорошої дівчинки — це захисний механізм, спосіб існування, який допомагає нам почуватися в безпеці, відчувати любов інших у патріархаті, але зрештою обмежує наші права та можливості.

Що таке патріархат? Це старе поняття — (дуже надокучлива) соціально-культурна система, яка дарує чоловікам привілейоване становище в усіх видимих та невидимих проявах порівняно із жінками та іншими гендерами*. Воно скрізь і всюди, як повітря, яким ми дихаємо, чи вода, яку п'ємо. Під його гнітом ми стаємо хорошими дівчатками, які обмежують свої потреби й бажання, щоб вижити, вписатись і бути прийнятими, розплачуючись тим, що відмовляються від самореалізації та сили. Справді, хороша дівчинка — це одомашнена частина нас самих, яку ця система приручала й тренувала протягом усього нашого життя, а можливо, навіть життя багатьох по-

* Цю книжку написано для всіх, хто ідентифікує себе як жінку, незалежно від того, чи дали цій особі такий гендер при народженні чи ні. Коли я вживаю термін «чоловіки», то маю на увазі цисгендерних, гетеронормативних чоловіків. На жаль, патріархат також різними засобами завдає шкоди кільком маргіналізованим групам, таким як гомосексуали й трансгендерні чоловіки. Та, попри те що патріархат надає привілеї гетеросексуальним чоловікам над іншими гендерами, він одночасно шкодить і їм самим, про що я розповім у наступній частині. — Прим. авт.

колінь жінок у наших сім'ях. Коли ми стаємо втіленням цієї дівчинки, то діємо дуже обережно, стримуємо власний голос і не ділимось зі світом своїми справжніми талантами.

Патріархат

Я помітила, що слово «фемінізм» має погану репутацію. Власне, як і «патріархат». І у випадку з патріархатом це не дивно! Один слухач подкасту якось сказав: «У мене алергія на це слово. Щоразу, коли чую його, уявляю розлючену феміністку, яка палить бюстгальтери та обвинувачувально тицяє пальцем у чоловіків. І я почиваюся тим обвинуваченим, хоча питання набагато складніше». Коли наша хороша дівчинка уникає слів «фемінізм» та «патріархат», це дарує їй почуття безпеки, оскільки так вона не дратує нікого в краватах. Тож переконаймося, що всі ми однаково тлумачимо слово «патріархат». Це дасть нам змогу краще зрозуміти хорошу дівчинку.

Патріархат — це система пригнічення. Пригнічення — це несправедливе ставлення та контроль з боку іншого. І байдуже, індивід це, група чи ціла соціально-культурна система. Головне припущення цієї книжки полягає в тому, що ми народжуємося у культурах, які пригнічують нас на підставі конкретних факторів, таких як стать, раса, соціальний статус тощо. Чинників насправді значно більше, та задля нашої мети не ускладнюватимемо. Досі в багатьох куточках світу дівчат і жінок пригнічують, позбавляють їх права на освіту чи охорону здоров'я, примушують до важкої праці чи сексуального рабства. У Сполучених Штатах індіанки, латиноамериканки та афроамериканки за ту саму роботу отримують значно меншу плату, ніж білі неіспаномовні чоловіки¹.

Деякі форми пригнічення очевидні та голосні, деякі — приховані й тихі, але всі вони існують. Протилежність пригнічення — це свобода, сила та вибір, тобто привілеї. Коли я вперше почула, що перебуваю в привілейованому становищі, то стала

дібки. Але згодом зрозуміла, що це правда: я була білою, працездатною і заможнішою за більшість, це надавало мені привілеїв, яких не мали позбавлені таких якостей та можливостей люди. Я виявила, що належу до двох категорій: «пригнічених» як жінка та одночасно «пригноблювачів» як жінка з привілеями. Цю пігулку складно проковтнути, однак працювати над собою часто незручно, тож готуйтеся. Кожен із нас пригнічує та пригнічується. Добре бути з обох боків. Так ми можемо побачити, як глибоко ранять нас (мова про патріархат) і як ми несвідомо завдаємо шкоди іншим, бо маємо більше привілеїв та влади.

Патріархат усередині вас. Здивовані? Більшість жінок вважає, що патріархат — це щось нав'язане їм ззовні. Проте, коли ми живемо в системі, яка нас пригнічує, сама система живе всередині нас. Ми починаємо поглинати її ідеї (докладніше про це згодом) і часто плутаємо їх із власними думками. Наші внутрішні патріархи почасті керують нашими думками, словами й поведінкою та не дозволяють стати справжніми собою. Основна ідея цієї книжки в тому, що патріархат оселився в нас самих і проявляється в нав'язаній ролі хорошої дівчинки, але ми можемо це змінити та поновити свої сили.

Патріархат має друзів. Зазвичай коли ми говоримо про патріархат, то маємо на увазі пригнічення за гендером. Але правда в тому, що патріархат — лише одна із систем, які виключають певні групи людей. Скажімо, існує принцип білого верховенства, що пригнічує людей залежно від кольору шкіри. Переважно йдеться про те, що світла шкіра краща, ніж темна. Або, приміром, капіталізм, який пригнічує людей із малими статками. Він оснований на економічному статусі й стверджує, що високий дохід мати краще, ніж низький*. Розгляньмо ці системи пригнічення як такі, що змінюють

* Вільні ринки не є чимось поганим від природи. Проте нині в США капіталізм розвивається безконтрольно, корпорації набувають дедалі більшої влади та впливу, а в них у пріоритеті видобуток і реалізація ресурсів Землі, а не відновлення їх. — Прим. авт.

і підживлюють одна одну, грають в одній команді, мов стари добрі друзі. Я не маю змоги щоразу, коли згадую про патріархат, занурюватися в усі його хитросплетіння та зв'язки з іншими системами. Тому просто вважаймо, що коли я кажу «патріархат», то маю на увазі сучасну домінантну мейнстримну культуру, яка містить небезпечне вариво з різних систем пригнічення.

Патріархат старий як світ. Патріархат існує відтоді, як з'явилася мова, тобто приблизно з 3100 року до н. е. І якщо раніше було щось, крім патріархату, то ми не маємо жодних писемних підтверджень цього. Однак, дослідженнями народне мистецтво та артефакти Давньої Європи, антропологія Марія Гімбутас дійшла висновку, що цьому передувала довга епоха (приблизно 7000–3500 роки до н. е.), коли люди жили в рівноправнішому землеробському суспільстві². Вона визначила, що наші пращури поклонялися Землі та намагались передати її родючість і природні цикли у творах мистецтва, зокрема в статуетках тогочасних богинь. Але жорстоке вторгнення іndo-європейських загарбників на півночі від Балтійського моря знищило цю культуру й заклали основу патріархального західного суспільства, яке ми маємо сьогодні³. Протягом останніх років з'явилися дослідження ДНК, які підтверджують, що Гімбутас мала рацію щодо цього вторгнення⁴. Правдива її теорія чи ні, одне відомо напевно: патріархат існує тисячі років. Він почався з писемною цивілізацією та існує досі, через десятиліття після жіночого визвольного руху в 1960-х.

Патріархат скрізь. Це поточний стан справ, що панує на всій планеті. Уся сучасна культура базується на системі, яка пригнічує дівчат, жінок і загалом усіх тих, хто не ідентифікує себе як особу чоловічої статі. Отже, якщо ви жінка, народжена впродовж останніх п'яти тисяч років, то патріархат навколо вас. І, мабуть, мені не треба бити на сполох, бо останнім часом про це відомо з публічних заяв про сексуальні домагання в Голлівуді, Кремнієвій долині та, кхм-кхм, від самого Дональда Трампа. Це очевидно з похмурих реалій:

жінки досі становлять лише 4,8 % поміж генеральних директорів компаній за версією Fortune 500⁵, 20 % серед режисерів, письменників, продюсерів і редакторів найкращих фільмів⁶ та 23,7 % з-поміж представників конгресу⁷. Переконаймося, що ви розумієте, про що я: ще й досі здебільшого чоловіки, а не жінки ухвалюють найважливіші рішення у сфері політики, технологій та культури. Ви можете знайти патріархат у своїй кухонній шафі, на пляшках із шампунем, на дитячому одязі, взутті, в улюблених фільмах, піснях та продуктах, у будь-якому магазині поблизу. Щоразу, коли ви натискаєте на кнопку, проводите кредитною карткою чи навіть відчуваєте якийсь запах, патріархат готовий захопити ваші розум та тіло й застосувати всю свою небезпечну магію.

Так, деякі культури більш патріархальні, ніж інші. Існує кілька фемінопозитивних матрілокальних суспільств та культур, але їх вони зазвичай ізольовані, розсіяні по світу й належать до племінного устрою. Для багатьох з них розмови про менструацію досі табу. Це призвело до того, що чимало антропологів стверджують, ніби немає доказів існування справжнього матріархального суспільства (і це предмет гострих дискусій!). Річ у тім, що матріархат ніколи не був такий поширеній, як патріархат. Та й, буду відвертою, я не закликаю до матріархату. Моя мрія — щось більш істотне: рівноправний світ, у якому ми маємо зв'язок із самими собою, одне з одним та з планетою. І, здогадуюсь, ви теж про це мрієте.

Патріархат завдає шкоди всім нам. У центрі уваги цієї книжки — жінки, проте патріархат калічить і чоловіків. Поки жінкам радять бути хорошими дівчатками, чоловіки мають стати агресивними, м'язистими, черствими, полігамними мачо... Розумієте, про що я? Найгірше те, що патріархат негативно впливає на дітей, бо ми змушуємо їх до гендерної бінарності, даруємо їм іграшки згідно з їхньою статтю та навчаємо відповідати суворим, єдиним для всіх гендерним нормам, не даючи можливості показати, хто вони насправді. Оскільки

патріархат стверджує, що більш чоловік перебуває на вершині харчового ланцюга і що цей самий чоловік розумніший за природу (ха!), він також виправдовує привладні групи, які домінують і нищать близьких до природи чи пов'язаних із нею людей. Історія демонструє нам руйнівні наслідки, до яких призвели європейські завоювання та колонізація корінних народів по всьому світу. Звичайно, це домінування поширюється і на рослинний світ, тварин та природні ресурси. Патріархат дарує людству ідеальне виправдання, щоб домінувати й вилучати все бажане з Матері-Землі.

Патріархат має своїх посланців. Патріархат – це не окрема особа чи група людей (читайте «всі чоловіки»). Це синонім домінантної культури, яка непомітно просочується в наші громади та субкультури. Коли щось настільки невидиме, то воно потребує фізичних посланців. Цими посланцями є спільноти, у яких ми зростаємо, та їхні члени. Під час дорослішання ми надзвичайно відкриті до послань, які набувають різних змінних форм, через що їх важко виокремити. Вони надходять від тих, кого ми шануємо: від наших близьких (наприклад, батьків) і від тих, ким ми захоплюємося здалеку (скажімо, знаменитостей).

Зауважте, посланці не зло. Боже милий, ні! Здебільшого вони навіть не знають, що є посланцями патріархату. Будь ласка, читайте уважно: посланці – це не обов'язково чоловіки. Ними можуть бути люди будь-яких статі, віку, сексуальної орієнтації, релігійної конфесії, раси чи етносу. Без зайвої філософії: усі ми є посланцями культури одне для одного. Усі ми поширяємо культуру навколо, і вона розтікається, мов розтоплене масло по грінці. Усі ми маємо токсичні уявлення про жінок та жіночність, яких треба позбутися. Мені подобається ця метафора з посланцями, бо вона дає змогу навіть поспівчувати причетним. Ніхто не поганий від природи. Усі ми обдурені патріархатом. Проблема не в людині, а в деструктивній системі, яку нам треба зруйнувати спільними зусиллями. Тобто патріархат – це не один поганий хлопець,

на якого можна вказати пальцем. Річ у тім, що він знаходить канали в людях, якими поширює свої послання. Завдяки цій книжці ви побачите, як патріархат розробляв кожен із міфів про хорошу дівчинку, а я повернеться до цього і вказуватиму на того чи іншого серед його посланців, перелічених у таблиці на наступній сторінці.

Звичайно, ви могли отримати більше послань залежно від того, де і як зростали, але мій досвід підказує, що є чотири основні групи, яких слід остерігатися. Річ у тім, що всі ми маємо унікальних посланців, які перетворюють нас на ма-ріонеток патріархату. Далі – у першому міфі про хорошу дівчинку – більше поговоримо про те, як вони застосовують свою підлу магію. Утім, основна концепція така: патріархат просочується в людей навколо нас, а вже вони свідомо чи несвідомо надсилають негативні повідомлення та формують із нас хороших дівчаток.

Шукаємо дорогу звідсіля

Я хочу допомогти вам зняти закляття хорошої дівчинки, бо сама така ж хороша дівчинка, яка проходить серйозну реабілітацію. Я була тією малою, яка члено складала руки перед собою і залюблено вдивлялася в обличчя своїх учителів. Я була тією дівчинкою, яка сиділа на першій парті й, коли вчитель ставив запитання, різко підносилася руку, мало не до вивику плеча. «**Будь ласка, викличте мене, БУДЬ ЛАСКА!**» Мене називали підлабузницею, ябедою (гей, у кожному класі має бути одна така) та улюбленицею учителів. Ладна на все заради золотої медалі! Я була латиноамериканкою та іммігранткою, тому божеволіла від думки, що можу розчарувати батьків, які покинули свою батьківщину й багато чим пожертвували заради мене.

Після закінчення школи я стала законослужняною дівчинкою і почувалася повністю відірваною від власної креатив-